

Dr. Barta Endre gyógyszerész (1882—1948)

DR. HEGEDŰS LAJOS

A század elején a gyógyászatban gyakran alkalmazták a kalcium-, jód-, és brómsóterápiát. Dr. Barta Endre gyógyszerészeti, gyógyszerhatástani és technológiai tudását hasznosítva, kis gyógyszervegyészeti üzemében több saját — akkor korszerű és sikeres készítményt gyártott. Gyógyszerkülönlegességeit külföldön is szabadalmaztatta. Életét és úttörő jellegű munkásságát ismertetjük születésének századik évfordulóján.

Barta Endre (1. ábra) 1882. február 15-én született Debrecenben. Alap- és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, utóbbi a híres Református Kollégiumban, ahol Móricz Zsigmond, Csathó Kálmán, Farkas Imre írók és Medgyessy Ferenc szobrászművész voltak a tanuló társai [1].

1. ábra. Dr. Barta Endre gyógyszerész

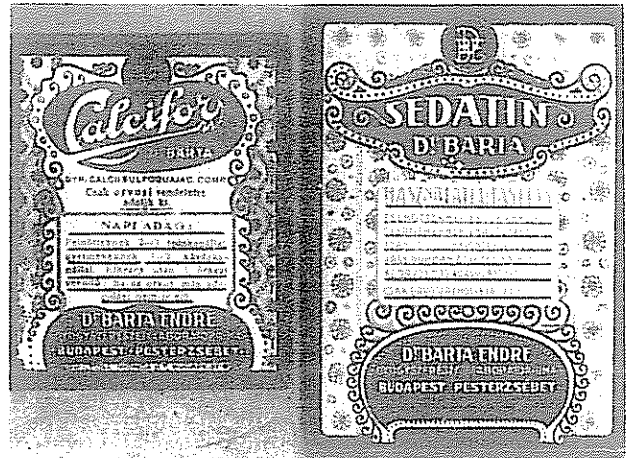
A Budapesti Tudomány Egyetemen szerzett gyógyszerészi oklevelet, majd 1904-ben gyógyszerész-doktori címet [2]. Disszertációjának címe: „A páros glycoronsavak kvalitatív és kvantitatív meghatározása”.

1909-től az 1761-ben létesült budavári Dísz téren levő „Fekete Sas” gyógyszertár jogutódjának a „Szent Szív” gyógyszertárnak lett a gondnoka, majd tulajdonosa (a gyógyszertár a VIII. ker. Baross u. 44. sz. alatt ma is működik).

Ebben az időben Pesterzsébeten, a Vágóhid u. 17. sz. alatt gyógyszervegyészeti laboratóriumot rendezett be. Az üzemet később fiával és lányával együtt vezette [1].

Dr. Barta Endre hazánkban egyik úttörője volt a kalciumterápiának, és lelkes hirdetője a gyógyászatban a bróm és jód készítményeknek. Gyártmányait külföldön is szabadalmaztatta, a szakmabeliek ott is elismerték.

Az idegbetegség valószínűleg az emberiség egyik legősibb baja. Erre újszerű gyógyszer volt annak idején Barta Sedatin nevű készítménye (2. ábra), amely kalcium-bromidot tartalmazott. A gyógyszer ismertetőjében [3] így írt róla:

2. ábra. A Sedatin és Calcifor címkéje

„A brómkészítmények klinikai észleletek szerint huzamosabban használva, bromizmust okoznak. A fellépő aenékát, úgynevezett bróm-aenékát mérsétejjel kezelik. Helyesebbnek látszott a brómot mindjárt kalciumhoz kötni, így megelőzi a bromizmust. Már 1913-ban volt alkalom Jendrassik* professzor úrnál ezekre a jelenségekre rámutatni, így megelőztem a német Ernst Frey marburgi pharmacologiai professzor kísérleteit, aki ugyancsak a körülményre a Medizinische Klinik 1914. évi március 1-i számában megjelent dolgozatában mutat rá, bár sem adagolásra, sem pedig — a gyógyszer rendkívül higroszkopikus voltánál fogva — a megfelelő formára megoldást nem talál. A Sedatin hatásánál főgondolat a kalciumra alapul, mely a központi idegrendszerre tonizálólag hat. A Sedatinnal évtizedes tapasztalat alapján Jendrassik professzor úr a következőképp ír: „A Sedatint jól tűrik a betegek s az idegrendszer funkcionális zavarait, úgyisint az izgalmai jelenségeket kedvezően befolyásolja és kedélymegnyugtató hatású.”

Dr. Barta másik készítménye volt a Calcijotin tablettá [3]. A jódkúrával a legkülönbözőbb betegségeket gyógyították, készítménye így népszerű volt, mert a jód tartósabb alkalmazásánál igyekezett annak káros mellékhatásait — a nyálkahártyaizgalmat, az étvágytalanságot — kiküszöbölni. Ezt a célt szolgálta a Calcijotin, melynek hatóanyaga a jódsav kalciumsója volt, keratin-

* Jendrassik Ernő (1858—1922) bel- és ideggyógyász, egyetemi tanár, a MTA tagja.

collódiumosított pilulákban. A kémiai Nobel-díjas *Fritz Pregl* grazi professzor, *Barta* tudományos tanácsadója a gyógyszer ismertetőjében írja:

„A calciumjodid, a calciumnak jódra történő antagónista hatása folytán, nyálkahártyaizgalmat nem okoz, a keratinkollodium-bevonással a szer, gyorsan keresztül adva, csak a belekben oldódik. A Calcijotint klinikai kísérletek szerint a betegek jól tűrik, alkalmazásánál kellő jódhatás észlelhető, említett kellemetlen mellékhatások nélkül.”

Századunk első felében és ezt megelőzően is egyik legveszedelmesebb népbetegség a tüdőgümőkör volt, melyet *Morbus Hungaricus*nak is neveztek. Hatékony ellenszerének vélték akkor a kreozotot és a guajacol-készítményeket. *Dr. Barta* egyik legkeresettebb készítménye a Calcifor volt [4] amiről így írt:

„A Calcifor hatóanyaga sulfogujacolsavak calcium-sója, mely nem szintetikus úton, hanem guajacolból állítható elő. Újabb pharmacologiai kutatások szerint kalium sulfogujacol, mely a hivatalos *Strupus kalij sulfogujacolicine* hatóanyagát képezi, nem fejti ki a várt guajacol-hatást. Ezért alkalmasabbnak látszik a szabad kreosot, vagy szabad guajacol adagolása, ez ellen azonban káros mellékkörülmények szólnak. Ugyanis a kreosot és guajacol éa bélnek nyálkahártyáját oldják, étvágytalanságot okoznak, az amúgy is elgyengült és érzékeny szervezetet a jelentkező kellemetlen kreosotos felbőfőgések károsan befolyásolják, továbbá a kreosotból vagy guajacolból a mérgezés határáig igen kevés mennyiséget lehet a szervezetbe vinni. Ezen körülmények indítottak arra, hogy olyan eljárást keressék, amely által sok guajacolt megfelelő formában lehessen a szervezetbe juttatni. A Calciforban levő sulfogujacolt *Zemplén** műegyetemi professzor eljárása közbejöttével természetes guajacolból sulfurálás útján, calciumsófalakjában állítjuk elő. Racionális a kaliumnak szívbénítő hatását eliminálni és azt calciummal helyettesíteni, tekintettel a calciumnak véralvasztó és a tbc. terápiájában előnyösen ismert hatására. Minthogy gyártási eljárásom a tiszta guajacolból indul ki, a nyert calcium sulfogujacol tartalmazza a homolog guajacolat is, a benzokatechinből kiinduló szintetikus eljárás alapján előállított kalium sulfogujacol hatástalansága valószínűleg annak a következménye, hogy belőle a guajacol homologjai hiányoznak. Ezt igazolják a készítményről a klinikákon és dispensaireken nyert tapasztalatok.”

A Calcifor előállítását *dr. Barta* gyógyszervegyészeti üzemében egy széntüzelésű autokláv készülékben végezték (3. ábra).

Az orvosok gyakran rendelték még *Barta* idegerősítő, mononatriumortophosphatot tartalmazó Regorin készítményét [4] és a véralvasztó, baktericid hatású Desoform-ot, aminek fő alkotórésze a tribromfenolsav kalcium sója volt. Gyártotta és forgalmazta még a Bonobrom nervinotomicumot, a Perocale nevű bróm-szirupot, a Calcium Bromati Effervescens pezsgőkorongot és a Fructolact növényi tápszert.

Dr. Barta Endre gyógyszerészeti tudományát, búvárkodásának eredményeit kis üzemében, laboratóriumában hasznosította. Több mint két évtizeden át foglalkozott a kalcium-terápiás gyógykezelés tanulmányozásával és úttörőként vezette be mint medicinát. Kutatásait, készítményeit mind a kémikusok, mind az orvosok és gyógyszerészek sikeresnek értékelték, elfogadták.

* Zemplén Géza (1883—1956) kémikus, műegyetemi tanár, a MTA tagja.

3. ábra. Korabeli autokláv, amelyben a Calcifor készült

A Magyar Vöröskeresztnek 35 éven keresztül volt vezetőségi tagja, többször kitüntették. Baráti társaság a közé tartozott: *dr. Zemplén Géza* (1883—1958) a Budapesti Műszaki Egyetem Szerves Kémiai Tanszékének professzora, *dr. Csűrös Zoltán* (1905—1979) Zemplén asszisztense, későbbi egyetemi tanár, az 1923-as évi kémiai Nobel-díjas *dr. Fritz Pregl* a grazi egyetem orvoskémia intézetének igazgatója, az organikus mikroanalitika világhírű kutatója és *dr. Fritz Gusztáv* (1895—1978) jeles magyar farmakológus egyetemi tanár [1].

Dr. Barta Endre szívinfarktusban halt meg 1948. november 16-án [5].

IRODALOM

1. *Dr. Barta Endre leánya* dr. Góttl Egonné sz. Barta Klára drogista mester, gyógyszerészasszisztens írásbeli közlése. (Budapest) — 2. *Dr. Horváth Jenő*: Magyar doktor gyógyszerészek. Gyógyszerésztudományi Társaság Értesítője, 1934. I., 12. oldal (Pápa) — 3. *Dr. Barta Endre*: Sedatin, Calcijotin, Desoformo gyógyszerismertetője, 1925. (Budapest) — 5. A Gyógyszerész 1948. évi 21—22. sz. 780. oldal. 1948. (Budapest).

Д-р Л. Хегедюш: *Фармацевт 6-р Эндре Барта (1882—1948)*

В начале века в медицине часто применяли лечение кальцием, йодом, бромом. Д-р Эндре Барта используя свои знания по фармации, фармакологии и технологии, в небольшом фармакохимическом заводе выпускал несколько — в свое время современных и успешных — лекарственных препаратов. Эти лекарственные препараты он запатентовал в заграничье. Его жизнь и пионерская работа излагается по случаю столетней годовщины его дня рождения.

Dr. L. Hegedüs: *Life work of pharmacist Dr. E. Barta*

At the beginning of the present century, calcium and iodine therapy was frequently applied in the therapy. Dr. Endre Barta, using his pharmaceutical, pharmacodynamical and technical knowledge, several then up to date and successful preparation did produce in his small pharmaceutical-chemical plant. His life work of pioneer character is reviewed on the centennium of his birthday.

Hegedüs L.: *Apotheker Dr. E. Barta*

Zu Anfang des Jahrhunderts sind die Ca-, Jod- und Brom-Therapie in der Heilkunde oft verwendet worden. Dr. E. Barta — ausnützend seine pharmazeutische, pharmakologische und technologische Kenntnisse — hat viele, damals als modern gerechneten, erfolgreichen Arzneipräparaten in seinem eigenen kleinen Arznei-Chemischen Betrieb hergestellt. Seine Arzneimittel-spezialitäten hat er auch im Ausland patentieren lassen. Am Zentenarium seines Geburtstages wird sein Lebenslauf und Arbeitstätigkeit gewürdigt.

★*Resumo en Esperanto:*

D-ro L. Hegedüs: *D-ro Endre Barta farmaciisto (1882—1948)*

Komence de la unua jarcento en la kuracista praktiko oni ofte aplikis la kalcio- jodo- kaj bromoterapion. D-ro Endre Barta, utiligante sian farmaciajn, farmakodinamikajn kaj teknologiajn scion, en sia malgranda medikamentkemia uzino produktis plurajn proprajn — tiutempe modernajn kaj sukcesajn — preparaĵojn. Siajn medikamentojn li patentigis ankaŭ eksterlande. La aŭtoro konigas hian vivon kaj pioniran laboron okaze de la centjara datreveno de lia naskiĝo.

(*Budapest XIV., Cházár András u. 19. — 1146*)

Érkezett: 1982. VII. 13.

A GYÓGYSZERÉSZEK KÉPZÉSE A KLINIKAI GYÓGYSZERÉSZETBEN

Ashcroft, C. E. és mtsai: *Pharm. J.* 229 (6199), 496—497 (1982).

Ismeretes, hogy a kórházi gyógyszerészek szerepe a hagyományos gyógyszerkészítő, ill. -ellátó tevékenység mellett mind fokozottabb mértékben fejlődik az ún. betegorientált feladatkörök irányába. Mindez együtt járt azzal a felismeréssel, hogy szükségesnek mutatkozik az e munkaterületen nélkülözhetetlen ismeretek oktatása a gyógyszerészek számára. Így pl. nélkülözhetetlen az orvosi szakkifejezések megismerése és megértése. Hasonlóképpen szükség van az orvosi feljegyzések ismeretére, még rövidítések formájában is. Még kell ismerkedni a betegségekkel, azok racionális gyógyszeres kezelésével, és meg kell tanulni a különböző betegségekre jellemző laboratóriumi vizsgálatok jellemzőit, azok tudományos alapját, továbbá e vizsgálati adatok összefüggéseit az aktuális gyógyszeres kezeléssel. Ez utóbbival kapcsolatban jól kell ismerni az egyes gyógyszerek mellékhatásait, kontraindikációit, interakcióit, az alkalmazhatóság határait, a lehetséges helyettesítéseket, alternatív megoldásokat, továbbá a farmakokinetikai vizsgálatok alkalmazását a betegellátásban. Ismerni kell az irodalmi források alkalmazását. Meg kell tudni javítani a kommunikációs kapcsolatokat, a saját — gyógyszerészi — szerepkört; fejleszteni kell tudni. Az e célból szervezett tanfolyam 20 oktatási nappal állt, de ez 2 évnél hosszabb időre volt elosztva. Olyan klinikai gyógyszerészek tervezték meg, akik e téma iránt különösen érdeklődnek. A szervezést a területileg illetékes oktatással foglalkozó gyógyszerész végezte. Fontos a jó, központi hely, a szétszórtan működő kollégákra tekintettel. Jelen esetben ez Birmingham kórháza volt. Az oktatónap azzal kezdődik, hogy szakemberek (klinikusok, klinikai gyógyszerészek) előadnak. Du. esettanulmányok, bemutatók következnek. Egy-egy téma egész napi előadást igényel (pl. a rák kemoterápiája). Minden résztvevőnek szüksége van arra, hogy gyógyszerészfőnöke teljes szívvel támogassa, ahhoz, hogy ezt a feladatkörét el tudja látni majd (1009).

AHOGY A ROMÁN GYÓGYSZERÉSZEK TANULNAK, KUTATNAK ÉS DOLGOZNAK

Reisen, P.: *Pharm. Ztg. (Frankfurt)* 127 (36), 1982, 1894 (1982).

Egy 1981. évi, 9 napos tanulmányútról számol be. Ez a román Egészségügyi Minisztérium részéről tartott tájékoztatóval kezdődött. A téma irányítása általános, 42 kerületben 17 irányító vezeti az ellátást. Kb. 1300 nyilvános, 500 intézeti gyógyszertár működik, továbbá 500 I. oszt. „pont”, ezeket asszisztens vezeti. Van még 4000 II. oszt. pont is kis falvakban, de ez csak egy gyógyszeres szekrény. A „pont” nem készít gyógyszert és nem tart erőshatású szert. Az orvosi ellátás ingyenes, a gyógyszerért fizetni kell. Kivételek vannak (pl. egyes krónikus betegségek, nyugdíjasok, gyermekek, terhesek stb.). Az ellátás 90%-ban hazai gyártásra épül. Mintegy 800 belföldi és 400 importált készítményük van. A belföldi gyártásból jut exportra is, főleg a fejlődő országokba. A gépesítettség foka alacsony. Az országos ellenőrző intézet 370 munkatársából 150 diplomás. Minőségellenőrzés mellett kutatás a fő feladatuk. Utóbbin belül: súlyozottan a növényi hatóanyagok. Emellett szintetikus vegyületekkel foglalkoznak, az import csökkentésére. Havonta ülésezik egy bizottság, mely az új készítmények forgalomba hozatalát engedélyezi, a régiéket törli. A gyógyszer-tárak és az elosztó központok egyenként 45 napi készlettel gazdálkodnak, ez negyedéves tartalék. Gyári készletelés nincs. A gyógyszertárak általában havi egyszeri ellátmányt kapnak. Egy részüket 2 műszakos. Bukarestben 12 gyógyszertár és egy pont a főpályaudvaron éjjel-nappal. Egy gyógyszertárra átlag 15 ezer lakos jut. Minden gyógyszerész 5 évenként továbbképzésre kötelezett; ez heti 1 napos, 3 hónapig tart és vizsgával zárul. A bukaresti egyetem gyógyszerészkarán 500 hallgató tanul. Alapítási éve 1860. Képzésük 5 éves, ebből 6 hó gyakorlat. Az egyetem farmakognóziái tanszékén jelenleg népi gyógyászati előírásokat vizsgálnak. Minden szakmabeli tudományos egyesült az orvosi tudományos szövetség tagja, ez koordinál, tartja a kapcsolatot a külfölddel, engedélyezi tudományos publikációk külföldi megjelentetését. A 3 tagú csoport Erdélyben is járt (1021).

Kempler Kurt

Kempler Kurt